

TÁRSADALOMPUSZTÍTÓ HATÁSOK A KÖZ- VÉLEMÉNYBEN.

(Kísérlet az orvosi-biológiai gondolatnak a társadalomtudományban való gyakorlati felhasználására.)

«Az állam igazi vagyona nem a pénz, igazi ereje nem a katonaság, hanem úgy vagyona, mint ereje a polgárok egészsége.» *Aristoteles.*

1. A szociálpolitika és az orvosi gyakorlat kölcsönös egymásrautaltsága.

Korunk jellegzetes tünete, hogy az emberek társas viszonya egyre szorosabb lévén, egymásrautaltságuk is nő. Ennek kettős velejárója van. Egyfelől az, hogy fokozódik az egyedekben saját egyéni jelentőségük jogos érzése, másfelől pedig az, hogy mindenki a saját speciális szaktudását a szociálpolitika síkjára is rá vetíti. E két jelenség a társadalomtudománynak úgy alanyi, mint tárgyi értelemben való előtérbe jutását, de egyúttal fokozott differenciálódását, komplikálódását és kimélyülését is eredményezi. Meg vagyunk győződve arról, hogy amint a szociálpolitika és a szociológia tanulságokat nyerhet a geográfustól és közgazdásztól, éppen úgy nyerhet az etnografustól, kultúrtörténésztől, jogásztól, katonától, teológustól, filozófustól, filológustól, paedagógustól, nemzetgazdásztól, szóval mindenkitől, aki emberek megfigyelésével foglalkozik, és így az orvostól is. Ez adja e munkának azt a bátorítást, hogy hasonló célból az orvosi gyakorlat és a biológiai szemlélet részére szót kérjen. Csak egy teljesen komplex alépítmény emelheti a társadalomtudományt az őt megillető, irányítóképességű, életerős, gyakorlati és exakt megfigyeléseken alapuló tudományos munkaemlétté, amely a gyakorlatban, mint irányító szociálpolitika, helyállani képes. Hiszen az orvostudomány is azáltal válik az eredetileg alanyi és naiv intuíciókon alapuló kuruzslásból objektív és oksági alapokon nyugvó, használható

exakt tudománnyá, hogy a bonctan, élettan, vegytan, kórtan, fejlődéstan, valamint gyógyszerhatástan és egyéb természet-tudományok fejlesztésével fokozottan erősödő alépitményt nyert, katonai nyelven szólva a gyakorlat frontja előtt az előretolt állásokban tervszerű, erős előkészítő és felderítő munka folyik az állandó kritika ellenőrzése mellett.

Az orvosi munka és a szociálpolitika a gyakorlatban korábban került egymással összeköttetésbe, mintsem, hogy egy elméleti híd a két embergondozó munkateret szervesen összekapcsolta volna. Az orvosi részről már Virchow hangsúlyozta: «Die Ärzte sind die natürliche Anwälte der Armen und die soziale Frage fällt zu einem erheblichen Teil in ihre Jurisdiction». Gortvay külföldi szerzők hatalmas sorozatához csatlakozva utal a betegségek szociális szemléletének és az orvostudomány szociális orientációjának jelentőségére. A társadalomtudományi részről nem áll itt módomban részletesebben foglalkozni a századunk elején elkezdődött és azóta folyton erősödő szociálpolitikai éra külföldi, elméleti kifejezőivel, csak egy hazai jelenséget említek meg, ami idevonatkozóan és szociálpolitikai jelentőségűnek tartható: az 1935. évi őszi egészségügyi kiállítás megnyitásakor vitéz leveldi Kozma Miklós belügyminiszter hangsúlyozta, hogy a közvélemény támogatása nélkül eredményes egészségügyi politikát végezni nem lehet. Közegészségügyet intézni az emberek akarata ellen nem lehet. Ugyanakkor dr. Johan Béla államtitkár arra mutatott rá, hogy nálunk a közegészségügyi ideális és lehetőség szerinti megoldások nem esnek egybe. Mindezek a szociológiának a közvélemény egészségügyi értelmű irányításában is megnyilvánuló gyakorlati akcióbalépését szorgalmazzák annál is inkább, mert a közvélemény általános nihilizmusának jelei mutatkoznak. Dékány a város és falu kérdése kapcsán utal arra, hogy: «Az alulról jövő természetes közvéleménynek főleg a városokban való kimaradása egy mesterséges közvélemény kifejlesztését teszi szükségessé». Ilyen közvélemény megalkotására csak egy, minden embergondozó tevékenységet összefogó szociológia és szociálpolitika képes, mely nemcsak elméleti ködképek alkotására képes, hanem gyakorlati felkészültséggel is rendelkezik. Ehhez a gyakorlati felkészültséghez az orvosbiológiai gondolat sem nélkülözhető.

2. A szociológia és a biológia egymással való viszonyáról.

Az orvosi gyakorlat és a biológia mint tudomány, valamint a szociológia mint komplex életszemlélet és a szociálpolitika, mint e szemlélet hatása alatt álló irányítás egymással nemcsak egy távoli elérendő célban kapcsolódnak szerves munkaközösségbe, hanem elméleti részeik: a biológia és a szociológia tudományelméletileg is hasonlóak az eredetüket illetőleg. Ha u. i. általában az emberi alkotások — gépek, eszközök, ész- és érzésszándékuk — mint Huzella mondja: «egy bizonyos biológiai formatív elv transzponálódásának megnyilatkozásai», úgy a társadalom is biológiai jelenség, hiszen élő anyagnak — nemzedékek sorozatának spontán alkotása, melyben biológiai erők hatásai ismerhetők fel a tömeghatásokban, valamint a primitív és egyenrangú sejtekből élő kolóniáktól egészen a fejlettebb magasrendű egyén fokozatáig terjedő alakulatokban. Ez utóbbi — az időbeli hosszmetset¹ — a maga teljes egészében még nincsen minden irányban társadalombiológiailag feldolgozva.²

Az időbeli keresztmetset, vagyis egy körülírt időpont társadalmi állapotának biológiai szemlélete már régi eredetű. Közismert Menenius Agrippa előadása, amikor az egyes foglalkozásokat az ember különböző testrészeihez hasonlította. Aristoteles az államot élőlénynek, *zoonnak* tekintette, amelyet élőlény módjára kell vizsgálni és fejleszteni. Platón szerint az állam nem egyéb, mint az ember nagyban. Carlyle, Kopp, Spencer, Spengler, Ribot, Verworn, De Vries és még sokan mások ugyanezt a gondolatot mélyítik ki és formálnak jogot a biológia részére a szociológiához való hozzászólásra. Virchow szerint az orvostudomány valójában társadalomtudomány. Hertwig szerint «minden mélyebb belepillantás a szerves fejlődés törvény-

¹ *Aristoteles*: «Aki a dolgokat kezdetüktől fogva látja nőni, az látja őket legjobban».

² Speciális nézőpontból ilyenre vonatkozott 1935 májusában a Magyar Orvosi Nagyhéten a Hygienikusok Társaságában tartott előadásom «Kultúrfejlődési maradványok, mint az államilag irányítandó népegészségügyi haladás kerékkötői napjainkban» cím alatt, amelynek továbbfejlesztésére e sorok is törekednek.

szerűségeibe: a társadalomtudományban is fejlődést segít elő». Kollarits is körvonalazza, hogy semmiesetre sem hanyagolható el a biológiai szempont és álláspont a szociológiában. Hesse és Walter Scheidt határozott szociálbiológiai terveket is adnak, főleg az utóbbi. Nálunk Huzella már egy *folyamat* biomorfizálásával tűnt ki, amikor a «Háború és béke» c. munkájában a paszszívvá lett tömegember háborús kórokozóvá válását írta le erősen konzervatív tendenciájú művében.

Nemcsak az időbeli keresztmetszetek társadalombiológiai tanulmányozása indokolt, hanem az időbeli hosszmetseteknek a konstruktív célok érdekében való alapos tanulmányozása is. Ha Treviranus a 18. században a biológiát az élő természet filozófiájának nevezte el, úgy mi a szociológiát *bizonyos* hasonlattal a társadalom élettudományának mondhatjuk. Azonban vigyáznunk kell, mert a túlzások abszurdumhoz vezetnek és pedig részint azért, hogy a biológiai tényezők keresése helyett egyesek anatómiai részeket kívánnak találni. Ily hibába esik pl. Hertwig is, aki pl. a telefonhuzalokat az idegekkel azonosítja. Hibás eljárásnak mutatkozott az, hogy egyes elmélkedők a folytonos abstrahálással és tipizálással, mint Oppenheim megjegyezte, észleleteiket az élettől magától fosztják meg, ennek folytán válnak használhatatlanná a gyakorlati megvalósítás terén. Huzella figyelmeztet reá, hogy nem az a cél, hogy erőltetett és legtöbbször sántító hasonlatokat és analógiákat keressünk, hanem az, hogy a szociológiában is hasznát vegyük — ott, ahol lehet — a biológiai kutatási módszereknek.

3. A beteg társadalom orvosi szemszögből.

E vázlatos tanulmány az előbbieken mondottak szem előtt tartásával a társadalom egészségi állapotát, fejlődéstani, fertőző és öröklődő, továbbfolytatódó közvéleményjelenségek komplexuma által részben beteggé lett és célszerűségében megzavart — diszteleologikus — jelenségek miatt elpusztulással fenyegetettnek mutatja be. Célja szociálpolitikai, tárgya részben szociológiai, elméleti eredete biológiai, beállítása és iránya szociálpáthológiai, tehát gyakorlati-orvosi és speciálisan tisztiorvosi. Kissé tán éles, sőt néhol egyenesen agitációs hangját pedig az az orvosi tapasztalatom diktálta, hogy vannak esetek,

amikor elég egy-egy ferdeségre egyszerűen és könyörtelenül, de megszívlelendő módon rámutatni és az magától megszűnik. Ilyennek képzelem el azt a gyakorlati szociálpolitikát, amely a közvéleményre hatni hivatott, de mindig szem előtt tartva a «*sum cuique*» elvét.

4. A közvélemény jelentősége.

A közvélemény jelentőségének fejlődése — és azt lehet mondani, hogy a szociológia fejlődése is — az egyén jelentőségének kirobbanásszerű előretörésével párhuzamos. A természethez való visszatérés újkori vágya (Rousseau) és a materiális élet-szemlélet (Marx) az egyén közép- és újkori elnyomatásának reakciójaképpen az egyén jelentőségének oly abszurd ideálját teremtette meg, amely teljesen élettudomány ellenes és így el is kellett amaz ideálnak sorvadnia. A «szabadság-egyenlőség-testvériség» forradalmi céltriászából a túlzott igényekkel fellépő szabadság eszméje a szabad haladás és vállalkozás, továbbá a kölcsönös türelem fogalmára korlátozódott, az egyenlőség eszméje pedig a különböző tekintélyi jelleget és megkülönböztetett ellátást is megengedő, sőt megkövetelő, tehát már biológiai aequivalentiával bíró testvériség-eszmében oldódott fel. A mai közvéleményben azonban, amely a testvériség (közös eredet, együttes küzdés és cél) eszméjét érlelte ki, egy súlyosan élettudományellenes eszme él: ez éppen a mai egyén, mely cél-összefüggéseket rontani is képes tényezővé vált. Egy biológiai követelmény: az egységbefoglalhatóság, a szintetizálhatóság elve erélyesen tiltakozik ez egyénistenítés ellen. Az egyén nem tekinthető egységnek; az egyén egy mesterséges feldarabolásnak olyan távoli határát képviseli, amely az egésznek — tehát a belőle összerakott komplexumnak — lényeges cselekvő tulajdonságaival már nem bír. Az egyén épügy nem lehet társadalombiológiai egység, mint nem egység az állandó vegyületekre éhes atom. Mert nem lehet egység az, ami az élő természetben magánosan elő sem fordul. Egység a molekula. Épügy egység — mivel valóban társadalomalkotó jelentőségű — a család. A gondolatilag egységként felvett egyén és ridegen «egyéni» szempontjainak természetszerű túlhajtása már magában véve is elsörendű kórokozó tényezője a gazdaságilag, sőt politikailag is világszerte

súlyos válságban élő társadalmunknak. Sok tekintetben egyedül ez, a túlhajtott individualizmus eredményezte a valóban egyésként felfogható családnak figyelmen kívül hagyását és ezzel a társadalom életképességének csökkenését. Világosan látható, hogy az élő társadalomnak a közvélemény oly életjelensége, amely a társadalom életére, jövőjére nézve sorsdöntő jelentőségű.

5. A közvélemény, mint természeti jelenség.

A közvéleményben az élet értékelt elemeiről való egyéni szemléletek jutnak kifejezésre. Az egyéni szemléletek azonban nem egyszerű összegeződés alapján érvényesülnek benne, hanem az egyes erőösszetevők eredőinek értelmében és irányában eltolódva. A népegészségügyi kérdések és a gazdasági viszonyok fatalisztikus párhuzamossága miatt a közvélemény a két jelenséget mindig a társadalmi élet két pillérének tekintette, viszont a népegészségügyi érdekeknek a közvéleményben való kifejezésre jutásakor következetes háttérbe szorulása arra mutat, hogy a gazdasági érdekek a nagyobb nyomatékúak.

A közvélemény, mint tudományosan megfigyelendő társadalmi életjelenség, nemcsak a mennyiségi értelemben vett hatások törvényszerűségeit mutatja; finomabb, minőségi szempontból is emlékeztet egyes természeti életjelenségekre, folyamatokra. Legyen szabad egy természettudományi analógiára utalnom. A közvélemény követelményeinek konkrét kifejezésre jutásai bizonyos megkapó hasonlóságot mutatnak az oldatokban képződő kristályosodások törvényszerűségeivel is; a közfelfogás — vagyis az életre vonatkozó szemléletek valóságos összegeződése — és a közakarat — vagyis az előbbiekből eredője — nagytömegű oldatában azonos értelmű, összetételű részek (kellő nyugalmi idő alatt, kellő részleges nyomás, kellő általános hőfok és kellő töménység mellett) többé-kevésbé maradandóan, úgy szólván spontán kikristályosodnak egyes centrum-magok körül. Az oldódás, majd más, szintén az oldatban lévő anyagok további kikristályosodásainak feltételei és folyamata viszont a közvélemény vezérgondolatainak változásával, konkrét követelmények átcsoportosulásaival mutatnak analógiát. Igen plasztikus Huzella 1922-ből származó hasonlata, amelyben először került a közvélemény természettudományos megvilágításba.

Szerinte a közvélemény az általa ismertetett rugalmas rácsrostrendszerhez hasonló. Ugyanis az egyes sejtek és szövetek között van egy kifeszülő rugalmas tartóváz, mely dinamikailag egyensúlyban tartja az egyes szöveti képleteket, irányítja a regenerációkat és fékentartja az esetleg mértéktelen továbbfejlődés expansiós képességeit és hajlamait. A közvélemény hasonlóan rugalmas váz, amelyben a társadalom húzó és taszító erőkészlete a közerkölcs alakjában finoman eloszolva egyensúlyban él. Az alapelemek gyengülése esetén ezek a vázak túltengenek és circulus-vitiosus-szerűen összenyomorítják a már amúgy is gyengült egyedeket, amelyek passzív tömegekké értékelenednek.

A közvélemény tehát az örökéletű társadalomnak¹ oly életjelensége, amely a maga természetes útjain lassú és fokozatos változásoknak van kitéve, és így a kaleidoszkópszerűen hirtelen fellépő szín- és jellegváltozások nem felelnek meg azoknak a törvényeknek, amelyek itt érvényesülnek. Ezért a szociálbiológus előtt sohasem a felkorbácsolt utcának efemer hangulata értendő közvélemény alatt, hanem a közvélemény egy hosszadalmas és fokozatos folyamat pillanatfelvétele. Ezt a folyamatot, amelynek egy nemzedékváltozás csupán egy lélekvétele, csak állandó céltudatossággal és lassan szabad irányítani. Ellenkező felfogás esetén a szemnek tán tetsző közvéleményhullám, u. i. nyom nélkül haladna keresztül éppen a nagy megoldandó problémákon, sőt esetleg értékes alkotásokat is szétrombolna.

A társadalom tehát alkotója, majd hordozója a saját közvélemény-produktumainak, amelyek lehetnek a fejlődés folyamán aktivitásukat megőrzők és lehetnek inaktívok, mozdulatlanok, mint a csontrendszer. Érthető, hogy, ha az előbbieket elvesztik korszerűségüket, kerékkötőivé lesznek a haladásnak, míg utóbbiak éppen inaktivitásuknál fogva a társadalom erkölcsi erőkészletét hivatottak fenntartani. Analóg jelenség azzal, hogy a biológiából ismert módon jóindulatú és rosszindulatú faj fejlődési és egyénfejlődési emlékeket viselhet minden élőlény.

¹ Ennek időegysége nem kevesebb, mint egy emberöltő!

6. A közvélemény és a népbetegségek.

A közvéleménynek az előbbieken elmondottak szem előtt tartása mellett különös nagy jelentőségét kell látnunk — amennyiben a társadalom bizonyos alkati adottságát (konstitúcióját) és így sorsát is ez állapítja meg — a mai népegészségügyi célkitűzésekben. Korunk vívmánya ugyanis, hogy a népegészségügyi tevékenység az eddigi merev «egészségrendészeti» tevékenységeken kívül — ami alatt a természettudományos egyéni és miliőhigiéné vívmányainak közhatalmi úton való általános érvényesítése értendő — napjainkban fokozódó mértékben irányul a társas egységek speciális higiénéje felé is. A társadalom egészének biológiai erő- és értékállagát a népbetegségek elleni küzdelem útján igyekszik feljavítani. A kezelhetőség és javíthatóság érdekében itt van szükség a társadalmi alkat ismeretére. Amint az egyénnél egy megbetegülési jelenség fellépése inkább függ az egyén visszahatóképességétől, mint a sokszor elkerülhetetlen kórokozó mikrobától is így van ez a társadalom körében is. Az egyéni adottság ma még nem állapítható meg az egyes betegségekre vonatkozólag, ezzel szemben a társadalmi adottság, amely a népbetegségek fellépését lehetővé teszi, meggyőződésünk szerint pontosan megállapítható és ennek megfelelő mértékben a javítás is végrehajtható. Az egyéni adottság ma még a laboratóriumok álmában és a mikroszkóp mögött van elrejtve. Ezzel szemben az a társadalmi adottság (konstitúció), amely a népbetegségeket elkerülhetetlenül létrehozza, aránylag jól leírható, hiszen a társadalom jól látható hatalmas test és életnyilvánulásai, népbetegségei is szabad szemmel és úgy a maguk statisztikai egységében, mint mindig feltárt apró részleteikben is alaposan vizsgálhatók. A társadalomalkat tana így az egyénéhez képest fejlettebb lehetett: *filius ante patrem*.

Figyeljünk meg néhány népbetegséget:

Az újszülötthalálózások és csecsemőhalálózások magas

¹ *Pettenkoffer* 1894-ben saját magán bizonyította be, hogy a kórokozó *mikrobák* egymagukban még nem jelentenek betegséget: hatalmas adag erősen virulens kolera-csírát vett be minden betegséget követő kezmény nélkül. Hurutmentes, jól emésztő gyomra és erőteljes alkata nem engedték meg, hogy a mikrobák beteggé tegyék.

száma mint népbetegség nem a rossz életesélyekkel való veleszületés rejtélyes és ismeretlen okaival magyarázandó meg, hanem a szemellátható kuruzslásokkal, babonákkal és egyéb kontárkodásokkal szélteben-hosszában fertőzött társadalmi mentalitással, a kuruzslások büntetethetlenségével, a fertőző betegségeknek különösen faluhelyen való gondozatlanságával, továbbá nem kis részben a házasságkötések és a családok egészségvédelmének hiányával, anyagilag pedig az általános társadalmi egészségvédelem hiányával. Ezek valamennyien ugyanazon társadalmi adottságban összefutó jelenségek. (Lásd a grafikai ábrázolást.)

A tuberkulózist, mint népbetegséget, nem a mindenütt előforduló Koch-bacillus idézi elő, mint az egyénnél, hanem a pauperizmus, a házasságkötések és családok egészségvédelmének hiánya következtében beálló elfajzások, a gondozatlanság, a babonázások és kuruzslások mentalitása, az általános társadalmi egészségvédelem hiányával tetéztve: kóros társadalmi jelenségek, amelyek ismét ugyanazon társadalomszerkezetre utalnak.

A nemibetegségeket, mint népbetegséget, nem a Schaudin-féle spirocheta pallida, nem az Unna-Ducrey-féle bacillus és nem is a Neisser-féle gonococcus idézi elő, mint az egyénben, hanem az eddig részben felsorolt kór jelenségeken kívül elsősorban a házasságon kívüli érintkezések, amelyek a túlzottan szabad férfiúi nemi élet által lehetővé vannak téve és, amire az ismét igen sokféle társadalmi kórjelenség miatt az ifjúkori házasságkötések elmaradása kényszerítőleg hat.

Az egyiket mint népbetegséget nem egy morális degeneráció jelekép felfogandó elsődleges gyermekiszony idézi elő, sőt éppen annak ellenkezője, amelyet eredetileg bizonyos anyagi kényszerhelyzet és divatos jelszavak váltottak ki és amelyet bizonyos egyéni hiúságnak és az alanyi jogoknak önző kultuszában ismét maga a közvélemény teremtett meg.

Így van ez végig az összes népbetegségekkel. Különféle kórformákon át ezek mind hasonló alkalmi (diszpozicionális) és ugyanazon állandó (konstitucionális) végső okra vezethetők vissza egyértelműen. Érdekes kivétel csupán az alkoholizmus, morfinizmus és öngyilkosságok népbetegségcsoportja. Ezeknek

sem diszpozicionális, sem kórformai kapcsolata nincs és így mintegy saját tünetként szerepel a konstitúciónak tüneteként, amely így végső és kiinduló oka valamennyi népbetegségnek. Ez a konstitúció, ez a társadalomkörtani adottság pedig a különféle anakronizmusokkal béklyózott közvélemény, melyből hiányzik egy vonás, egy koncentrikus hajlam, melyet legyen szabad — biológiai műszóval élve — *koercitív* neveltségnek neveznünk.¹

7. Különbségek a népbetegségek és az egyén betegségei között.

A levezetett kiindulópontból az ábrán feltüntetett összes népbetegségek, jóllehet épúgy bizonyos bajok tünetei alakjában jelentkeznek, akár az egyén betegségei, mégsem ítéltethők meg Hippokrates értelmezése szerinti «betegségeknek» a társadalom élő egésze szempontjából. Ugyanis a betegségek *reverzibilisek*, sőt néha immunitást hagynak maguk után, bizonyos egyensúlyi állapotot bolygatnak meg, tehát csupán egészségháborító

¹ *Koercitív* szóval nevezzük biológiai műszóval egy soksejtű és magasrendű élőlénynek, amilyen például az ember is, *koncentrikusan* *egyfelé törekvő sejteit* és minden alkatrészét. Ez a törekvés a sejtek közös eredetének, együttes munkájának és így a célazonosságnak természetes iólyománya. A sejteknek ez az egyértelműsége nemcsak működésük *irányát*, hanem *arányait* is az egész együttes érdekeinek veti alá és *belső egyensúlyt hozva létre*, a részek oly harmóniáját eredményezi, amely-nél fogva az ilyen igen komplikált soksejtűvé lett szervezet nem sejt-tömegként, hanem mint egységes egyéniség tud megnyilatkozni.

Kissé szabadon felfogva a fogalmat, körülbelül ilyen koercitív neveltséget akar elérni az újabban Németországban megindult «Ich für Dich» mozgalom.

A *kollektív* szó nem fedi a *koercitív* szóban kifejezett gondolatot, mert utóbbi biológiai fogalom a nevelés irányára és arányára is vonatkozik, kifejezve azt is, hogy ez eredeti, veleszületett és tartós, míg előbbi tisztán szociológiai fogalom, csak egy alkalmi kommunisztikus összefogást jelent és inkább az irány kényszerét, mint a spontán aránynevelődést kívánja meg.

Ily módon «kollektív»-nek mondjuk az alanyi érdekek viszonyát, amely tehát csupán csak egymás *mellé* helyezett egyedek közötti alkalmi, efemer és anyagias célzatú társulásokat jelent, minők az életképtelenek bizonyult internacionálék.

Viszont «koercitívek» a biológiai egyének, tehát az élőlények alkatrészei: majd az ezeket az élőlényeket produkáló családok és az ezekből a családokból formálódó életképes nemzeti társadalmak *alarendelt* alkatrészeit illetőleg.

ártalmak, minők az egyén betegségei; ezek tehát egyenesen fokozott élet jelenségeket produkáló folyamatok. A népbetegségek ellenben kivétel nélkül *irreverzibilis* folyamat jelei; nem külső ártalmak hatására létrejött működési pluszt, hanem mélyen rejlő, belső adottsági alapon előálló mínuszt jelentenek. A népbetegségek társadalmi kórságok üszkös gerendái, tehát bár csak részleges, de valóságos végleges pusztulási tünetei a társadalom élő egészének. E közös tulajdonság készítetett arra, hogy több ily tünetet is szerepeltessenek, mint amit általában «népbetegségnek» szokás nevezni.

Mint a grafikai ábrázolás is illusztrálja, a népbetegségek annyiban hasonlítanak az egyén betegségeihez, hogy egyféle tünet többféle kórsággal közös,

egy kórság többféle tünetet is létrehozhat, végül

az egyes tünetek egymásra is hatnak és pedig fokozólag. Viszont azonban kardinálisán különböznek az egyén betegségeitől a fenti hippokratesi értelmezésen kívül abban, hogy (egy csoportnak a kivételével) minden egyes népbetegségi tünet létrejöttéhez többféle kórság egyidejűleg való jelenléte elengedhetetlenül szükséges. Ez az általános kórtani okszerűség szempontjából merőben bizarr képtelenség, azonban csak látszólag, mert viszont valamennyi különféle kórságnak — az okok láncolatának végén — közös és egyetlen az eredete és ez a népi közvéleménynek az előbbieken levezetett adottsága.

3. A népbetegségek okszerű gyógyítása.

Szontágh Félix emlékét felidéző és a népbetegségek szétfolyó kérdéskomplexumának fent jelzett áttekintő szemléletével a társadalmi konstitúcióra és diszpozíciókra irányuló beavatkozás szükségességére utalunk. Kimutatni óhajtjuk, hogy a tünetek elleni eddigi költségeskedések és fáradozások egymagukban hiábavalóak. A biológiai okság érveire támaszkodó szemléletünk a népbetegségek kezelését eo ipso a megelőzésekben jelöli meg, amely természetesen minden ponton egyidejűleg elkezdve és arcvonalszerűleg előrehaladva hajtandó végre. Megszívlelendő ugyanis az, hogy egyik láncszem kiemelése a többi rovására, vagy pedig csak egyetlen láncszemnek az elhanyagolása is egyenesen fokozni, nem pedig enyhíteni fogja a társadalompusztulás

tüneteinek hevesességét. Tekintetbe veendő az is, hogy az okszerűség elve a gyógyeljárások felcserélése ellen határozottan tiltakozik. A gyógyeljárások a következőkben vázolhatók:

1. A tünetek következményei ellen egyéngyógyításokkal élünk. (Therápiás profilaxis: Gortvay elnevezése szerint.)

A tünetek ellen alkalmazhatók védoltások, szociális karitás, gondozások. (E ponton túl bűn volna a gyógyító orvostudományt¹, a gyakorlóorvos munkáját a társas egységek higiéniájának céljaira, tehát a «fajhigiéné» céljaira felhasználni akarni.)

A kórformák ellen alkalmazhatók törvényhozási és egyéb utakon való közhatalmi intézkedések.

A diszpozíciók ellen szükséges a társadalom közvéleményének értékelési fejlesztése. (Burkhardt.)

A konstitúció ellen pedig szükséges a közvélemény «koercitív» társadalombiológiai nevelése.

A népbetegségek kérdéstömege az orvostudományok hatalmas fejlettsége dacára, egyedül kórházakkal (Neuber, Doros), egyedül a szociális diagnózis és szociális therápia alapján álló

¹ A gyógyító jelleg az orvosi tevékenységnek egyik jellemzője; ezzel szemben a megelőző jelleg a praeventivé. Gyógyít, aki beteget, tehát egyént kezel és megelőz, aki a társadalomban — akár ennek egészében, akár pedig ennek egyes tagjaiban — bármilyen módon betegségek felléptét megelőzi, megakadályozza. Bölcséleti alapon azonban, ha e tevékenységeknek nem a folyamatát, hanem az eredményét tekintjük, e két tevékenység jellege felcserélődik. Ugyanis a gyógyító orvos, mivel oly állapotot talál, amelyben a fenyegető halált, vagy pedig a fenyegető elnyomorodást kell elhárítania, valójában megelőz, viszont a megelőző orvos, mivel egy előre gyengének bizonyuló biológiai értéket kell, hogy felerősítsen, fokozzon úgy az embereken, mint a milióban végrehajtandó eljárással, valójában «gyógyít». Az elérhető optimális cél a gyógyító orvosnál egy, csak virtuálisan érthető «status quo ante», ezzel szemben a megelőző orvosnál egy tényleges értékelkedés: ha nem is gondolunk mindjárt az egész társadalom biológiai erőállagának összbilológiai (eugenika), vagy szociálpolitikai (nevelés) értelmű fokozására, csak a bizonyos irányban fokozott biológiai értéket adó védoltásokra, e tétel máris igazoltnak tekinthető. A két orvosi tevékenység egyáltalában nem állítható egymással szembe ellenfélként, a kettő szervesen kiegészíti egymást, sőt pl. a therápiás profilaxisban egybe is olvad: gondoljunk csak arra, hogy főleg falun a megelőző orvosi tevékenységek hiánya okozza a gyógyító orvosi tevékenységnek. aránylag oly gyenge eredményeit.

gondozásokkal (Bielek), még nagy pénzáldozatok mellett is, látjuk, csak igen szűk határok között volt megoldható. Látjuk, miért nem várható a jövőben sem százszázalékos eredmény még a három itt felsorolt eszközzel egyszerre végzett beavatkozásoktól sem. A felületen mozgó és kizárólag orvosi és pénzügyi erőfeszítések *a mélyebben rejlő szociálpolitikai konstitúciót és diszpozíciókat megoldatlanul kénytelenek hagyni*. A konstitúciónak és diszpozíciónak megoldására, vagyis a társadalom élő és működő közvéleménye koercitív beállítottságának fontosságára már az úttörő Galton, a nagy Darwin unokája utalt, amikor fontosnak tartotta, hogy «a szociális lelkiismeret és felelősségérzet a társadalom minden egyes tagjában nemesítendő». Ezt ma már ki kell terjesztenünk az *egész* közvéleményre és főképen annak intézményeire, «nemesítés alatt» pedig nevelést kell értenünk. Ez a nevelés a biológiai (biopolitikai értelmű) eugenikának szociálpolitikai megfelelője, mert egy jobb és nemesebb társadalmi erőképzletet hivatott létrehozni a társadalomnak nem biológiai, hanem erkölcsi megnyilatkozásában: a közvéleményben. Ennek a munkának érdekében lép át a népegészségügy munkása a kimondottan orvosi munkakörből a szociálpolitikai küzdőtérre, illusztrálva Grotjahnnak a régi népegészségügyi célkitűzések alapján meg nem érthető kijelentését, hogy t. i. «a szociálhigiéné sem fogalmilag, sem eszmeileg nem állhat perszonális unióban a természettudományos higiénével». Elérkezett az idő, amikor az orvostudomány a szociálpolitikával való együttműködést keresi, valamint a népnevelővel is kapcsolatba lép, csupán azt kötve ki, hogy «nevelés» alatt semmiesetre sem «tanítást», tehát ismeretközlő tájékoztatást ért, mert nem az ismeretek hiánya, hanem a viselkedés az, ami antiszociális.

9. A közvéleménynek a mai életfelfogásban gyökerező alapja.

A közvélemény kimutatott vonását, a társadalomnak a népbetegségekre való hajlamát, csak tagadólag határozza meg az a megállapítás, hogy a közvélemény nem koncentrikus hajlamú, (nem koercitív jellegű). Az igenleges megállapítások világosan csupán az ezen konstitúcióra utaló diszpozicionális összetevőkből olvashatók ki, amelyek a társadalom közvéleményének pozitív irányítottságát valóban mutatják. A mai társada-

lom cselekvő közvéleményének szerkezete, amely a diszpozíciókat, a konstitúció ezen alkalmi megnyilatkozásait tartalmazza, a társadalomfejlődés mai időbeli keresztmetszetében híven mutatja a hosszmetsetnek csökevényesedő és még egészen virulens állapotban megőrzött különböző maradványait, amelyek jól feltűntetik a szociális értékelések igen csekély és igen lassú fejlődését. Egyik ilyen diszpozíciónak tekintett maradvány a társadalomnak a legősibb, kolóniaszerű állapotából maradt fenn és *a magánegészség társadalmi jelentőségének hiányos kifejeződésében* nyilvánul meg. Ez a maradvány már erősen csökevényes: az általa előidézhető kórformák már nagyrészt törvényhozásilag elfojtattak vagy elfojtás alatt állanak (lásd a grafikont). A másik diszpozicionális maradvány valamivel fejlettebb stádiumból származik, azonban ez igen virulens: az akarat és érdek önző ösztöneire épített egyoldalú szabadságjogoknak, az *alanyi jogoknak* a férfi- és vagyondiktatúra irányában kifejlesztett és túltengett *kultusza* ez. Oly magasabb fejlődési stádiumra, amely az emberrel, az emberi szervezettel, mint biológiai jelenséggel analógiába volna hozható: egyik maradvány sem mutat még nyomokat sem. A társadalmi közvélemény még nem indult meg a teremtés koronájához csak némileg is méltó fejlődés útján . . .

Az összehasonlító-biológiai szemlélet ezen megállapítása — v. ö. természetek, hangyák, méhek társadalma — a szociálpolitikai tevékenység irányvételére hathat serkentőleg.

Azonban a társadalmi aktív közvélemény alkati adottságának a mai életfelfogásban gyökerező említett alapjai is még tartalmaznak tagadólagos megállapítást (mint pl. a magánegészség társadalmi jelentőségének *hiányos* kifejeződése); az említett két diszpozicionális alkatrésznek csupán logikai összekapcsolásából eredő az a megállapítás pedig, hogy a lényeg az egyénkultusz, bár tagadólagosságot nem is mutat már, de viszont alkati végső alapnak még mindig nem tekinthető, mert további ok-keresésre utal. Újabb nyomozási irányra van szükség, mert a biológiai rendszer szerinti vizsgálat, amit e tanulmány eddig pontosan követni igyekezett, a végső okig követeli a levezetést és a végeredményben nem tűri meg, hogy egy természeti jelenségnek a definíciója bármily kis mértékben is bár,

de tagadólagos legyen és negációt tartalmazzon. E célból figyeljük meg a mai közvéleménynek elvi álláspont-elfoglaló képességét és próbáljuk meg a közvéleményt valamilyen nyilatkozatra bírni és ezzel az eddigi, csupán alaktani-biológiai megfigyeléseken alapuló vizsgálódásokat egy élettani működési kísérlettel kiegészíteni. Adjuk fel a társadalom különböző kifejezőinek, vezetőknek és vezetetteknek a megfelelő formában a következő kérdést: «Tény, hogy mai életszemléletünket a szociális érzékek, vagyis a közösséghez való tartozások érzésének csekélysege jellemzi és látható, hogy ma is még igen sok ideális szociálpolitikai megoldás valóban lehetetlen: mi lehet ennek az oka?» Eltekintve attól, hogy mindenki egyértelműleg a saját alanyi osztálykérdésének vagy egyéb speciális és kisebb érdekeltiségének hiányos érvényesülésében és hol a túlerős, hol a túlgynge hatalmi erőben látja az okok egyrészét, a megokolás másik részét azonban tárgyilagosnak lehet tekinteni és ennek az okcsoportnak a lényege az, hogy bizonyára nem elég fejlett a civilizációnk és így nem elég magas a kultúránívónk. A stereotyp napirendretérésnek ez a közhelyé lett kézlegyintése elszomorító és lesújtó fogalmi káoszra mutat és a közvélemény enervált értékelési nihilizmusára, de legalább is semleges közönyére vet világot. A mai egyénkultuszunk, amely világszerte egy erős technikai és ipusztriálódási fejlődésben, valamint mindenféle egyénkényelmi szempontokban éli ki magát, a maga materiális és a társadalom jövőjébe nem néző életszemléletével nem más, mint egy szerkezetileg erősen túlterhelt (Lothrop Stoddard: «Lázadás a civilizáció ellen»), tartalmilag pedig részleges elhalásra ítélt: «Faust-kultúra», amely meglehetősen érzéketlen a kultúra és a civilizáció fogalmi elkülönítése iránt is. Mai életszemléletünk valóban csaknem semleges és passzív helyet foglal el a civilizációra (vagyis a külső természeti erők nyújtotta életlehetőségek jobb kihasználására) és a kultúrára (vagyis az embernek és a társadalomnak valóságos belső értékében és életképességében való tényleges fokozására) jellemző törekvések határozott jellemű célkitűzései között.¹

¹ A kultúrát felületes megfigyelés alapján vádolja a historikus azzal, hogy az egy okvetlenül halálosvégű életforma (Hézszer idézete), amelybe eddig minden nép belepusztult. Az alaposabb megfigyelés arról

Ez a semleges állapot, amely élet jelensége az egyénkultusz kialakulásának, már megfelel — mivel ha két jelenség ugyanazon harmadikkal egyenlő, akkor egymás között is egyenlő — annak az igenleges és végleges oki alapnak, amit a nemleges jellegűnek feltüntetett közvéleményadottság (lásd a grafikont) valójában jelent.

Ez a mintegy kultúrbiológiai megállapítás a közvélemény fejlődésére hathat serkentőleg. A közvéleménynek sürgősen be kell látnia, hogy a további alanyi jogokra éhes társadalmunkat a hullám-interferenciális jelenségek okozta null-pontjából, vagyis a jelenlegi semleges helyzetéből csak egy újonnan megteremtendő kultúra hullámhegye mentheti meg és észre kell vennie, hogy minden mai tevékenykedéseink máris a civilizáció egyoldalú életszemléletében élnek és ennek társadalompusztító hullámvölgyét készítik elő, valamint be kell ismernie, hogy úgy a munkások részéről végzett mai munkahétköznapok teljesítményei, mint a kiválasztottak munka-ünnepnapjainak tevékenykedései, az esztétikai és etikai produktumok, valamint az egész társadalomnak összes divathóbortjai csaknem kivétel nélkül ennek a kényelmes, de veszélyes jellegű életszemléletnek tehetetlen, alkalmazkodó eszközei, és nem az építő kultúrának alkalmazói tényezői, segítői.

* * *

Kultúra nélkül az *ember* vész el az *élet* szolgálatában és imádatában. Goethe megállapítása — «az élet célja maga az élet» — könnyebben kisajátítható a civilizáció, mint a kultúra részére és félre is magyarázható, sőt egyenesen felhasználható a civilizáció agitációs céljaira. Az igazi kultúra félreérthetetlen és félremagyarázhatatlan jelszavát a fenti goethei stílusban, de már Madách szellemében (tehát az állandóan alárendelt és

kell, hogy meggyőzőn, hogy a pusztulás mindig olyan stádiumban következett be, amikor az egész kultúra személytelenné válva, maradék nélkül civilizációvá alakult: civilizációvá, amelyben aztán a pusztulásokat előidéző körtevezők táptalajra találhattak, és ezek a történelmi szereplésre többé igényt nem tartó, jövőjével többé nem törődő népeknek a beolvasdós, vagy pusztulásos öngyilkosságát eredményezték a közvélemény szintjének egyszerű eltolódása és leszállása folytán.

önzetlen küzdés megkövetelt princípiumát tartalmazó, de azért a szolgáltságot már meg nem engedő mondatban) inkább így véljük biológiai-orvosi nézőpontból hangsúlyozni: «*Az ember nem pusztá eszköz: célja maga az emben.*» E mondat a jelen orvos-szociológiai tanulmány végső konklúziója, amely a szociálpolitikában és általa a közvéleményben otthont kíván találni és visszhangot nyerve oly eszmékké termékenyülhet, amelyek mai társadalmunkat éppé fejleszteni képes tettekben kelhetnek életre. Ha a biológiai tanítások szerint az életképességnek a fejlődékenység és az újjáépülő készség az egyedüli jele, akkor a társadalomnak egyáltalában nem feltételezhető katasztrofális életképtelenségét bizonyítaná az, ha ezen kettős követelményt nem volna képes teljesíteni. Az élettudományi szempontból megállapított jelszó: «*Az ember célja maga az ember*» oly élet-szemléletet ad, amely a szociális jelenségeknek hézagpótló biológiai értelmezése és értékelése alapján egy határozott munkairány kitűzését tartalmazza és ebben az irányban való haladás alkalmat ad egy elengedhetetlen, de eddig ki nem fejezett *családközpontú vonalvezetés* érvényesüléséhez. Kifejezi a család fogalmában azt az élettudományi alapon álló társadalmi mértékegységet, amelynek egyszerű megsokszorozásából, tehát bonyolult eljárások mellőzésével a társadalomnak minden problémája minden más szemléleténél megoldhatóbb alakban bontakozik ki. Az így alkalmazott biológiai szemlélet gyakorlatilag segítségére lesz a népegészségügyi munkának és elméletileg sem fogja a szociológiát és a szociálpolitikát forradalmasítani (amit Russel megjósolt), sőt mintául kíván szolgálni egyéb szociológiai kérdések összefogására is, kimutatva, hogy minden szociálpolitikai haladás a közvélemény — intézményeire is kiható — fejlődésének függvénye.

Kalló Sándor.